

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS
2022 metai

1

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEARBOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

2022

1

Vilnius 2022

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

2022

1

Vilnius 2022

Žurnalo leidybą finansavo
LIETUVOS MOKSLO TARYBA
PAGAL VALSTYBINĘ LITUANISTINIŲ TYRIMŲ IR SKLAIDOS
2016–2024 METŲ PROGRAMĄ
Projekto finansavimo sutartis Nr. S-LIP-22-32

Redakcinė kolegija / Editorial Board / Redaktion:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS
Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva /
Vytautas Magnus University, Lithuania

Krzysztof BUCHOWSKI
Balstogės universitetas, Lenkija /
University of Białystok, Poland

Jan JURKIEWICZ
Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje, Lenkija /
Adam Mickiewicz University, Poznań, Poland

Tomasz KEMPA
Mikalojaus Koperniko universitetas Torunėje, Lenkija /
Nicolaus Copernicus University in Toruń, Poland

Česlovas LAURINAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Vėjas G. LIULEVIČIUS
Tenesio universitetas Noksvilyje, JAV /
University of Tennessee, Knoxville, USA

Bernadetta MANYŚ
Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje, Lenkija /
Adam Mickiewicz University, Poznań, Poland

Elmantas MEILUS (pirmininko pavaduotojas / Deputy Editor-in-Chief)
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Jolita MULEVIČIŪTĖ
Lietuvos kultūros tyrimų institutas, Lietuva /
Lithuanian Culture Research Institute, Lithuania

Mathias NIENDORF
Greifswaldo universitetas, Vokietija /
University of Greifswald, Germany

Rimvydas PETRAUSKAS
Vilniaus universitetas, Lietuva /
Vilnius University, Lithuania

Jolita SARCEVIČIENĖ (atsakingoji sekretorė / Executive Secretary)
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Vladas SIRUTAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Gintautas SLIESORIŪNAS (pirmininkas / Editor-in-Chief)
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Darius STALIŪNAS
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Saulius SUŽIEDĖLIS
Milersvilio universitetas, JAV /
Millersville University, USA

Joachim TAUBER
Šiaurės Rytų institutas Liuneburge, Vokietija /
Nordost Institut in Lüneburg, Germany

Theodore R. WEEKS
Pietų Iliinojaus universitetas Karbondeilyje, JAV /
Southern Illinois University, Carbondale, Ill., USA

Andrzej ZAKRZEWSKI
Varšuvos universitetas, Lenkija /
University of Warsaw, Poland

Registruota duomenų bazė:
Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in:
HISTORICAL ABSTRACTS. AMERICA: HISTORY AND LIFE.
EBSCO Publishing. Lituanistika

Recenzuojamas mokslo žurnalas, leidžiamas nuo 1971 m. Per metus išeina 1 tomas (2 numeriai).
Elektroninę straipsnių versiją pdf formatu galima rasti internetinėje svetainėje:
<https://www.istorija.lt/leidiniai/mokslo-zurnalai-ir-testiniai-leidiniai/lietuvos-istorijos-metrastis/672>

ISSN 0202-3342
e-ISSN 2538-6549

© Lietuvos istorijos institutas, 2022
© Straipsnių autoriai, 2022

Algimantas Kasparavičius. **Griūvanti taika: Lietuva didžiojoje politikoje 1934–1939 (1940)**. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2021. – 560 p. ISBN 978-609-8314-00-7.

Po Pirmojo pasaulinio karo įsigalėjusi liberalioji ideologija leido iš esmės pertvarkyti geopolitinį Europos žemėlapi. Tačiau europietiškas liberalizmas netrukus ėmė užleisti savo pozicijas vis radikalesnėms kraštutinio dešiniojo populizmo formoms, kurios galiausiai lėmė prielaidas įvykti Antrajam pasauliniam karui. Ne išimtis ir Pirmoji Lietuvos Respublika, susikūrusi liberaliosios demokratijos kontekste, tačiau paskutiniuosius savo egzistavimo metus užbaigusį (kaip ir daugelis šalių Europoje) viešpataujant autoritariniam režimui.

Remiantis gausiais archyviniais šaltiniais ir keliant originalias hipotezes, A. Kasparavičiaus knygoje bandoma dar kartą permąstyti priežastis, nulėmusias tarpukario Europos saugumo architektūros *fiasko*. Tai ypač svarbu suvokti, bandant atsakyti į pagrindinį knygoje keliamą klausimą: kaip koreliavo 1934–1940 m. įvykiai Lietuvoje ir Europoje ir kaip jie lėmė, kad Lietuva neteko savo valstybingumo dar pačioje karo pradžioje.

Daug dėmesio knygoje skiriama diplomatijos analizei. Keliamas klausimas, ar Lietuvos diplomatijos naratyvai kitų Europos šalių atžvilgiu turėjo reikšmingos įtakos Antrojo pasaulinio karo išvakarėse vykusiems įvykiams, ar visgi visos Lietuvos diplomatinės pastangos lieka tik didžiųjų valstybių interesų žaidimo fone. Keliamas prielaidų klausimas 1934 m. įvykusiam *Baltijos Antantės* susidarymui ir aptariama šios sąjungos išdava: Baltijos šalių atkirtimas ne tik nuo Lenkijos ir Vokietijos, bet ir nuo visos Vakarų Europos saugumo sistemos (skyrius „Maskvos šešėlyje. Lietuva be Vilniaus – Baltijos Antantės gimimas“, 91–173 p.).

Žvelgiant į tarpukario Lietuvos diplomatijos siekius, neįmanoma nepaisyti didžiųjų įvykių Europoje. Todėl monografijoje taip pat analizuojami Lenkijos, Prancūzijos, Vokietijos, Didžiosios Britanijos ir kitų šalių politiniai ir diplomatiniai santykiai, kurių dinamika vienaip ar kitaip paveikė Lietuvą. Analizuojamos priežastys, lėmusios nesėkmingas antihitlerines koalicijas ir diplomatijos nesėkmes bandant apriboti nacistinės Vokietijos ekspansinį apetitą. Aptariama, kodėl kitaip, nei prognozavo Vakarų diplomatai, Hitleris savo imperiją pradėjo plėsti ne nuo buvusių žemių „susigrąžinimo“ (pvz., Klaipėdos

krašto), bet nuo Austrijos anšliuso ir Sudetų prisijungimo. Ar tokia neprognuozuota įvykių eiga galėjo suteikti laiko Lietuvai pasiruošti išsaugoti Klaipėdą?

Žinoma, knygoje neapsieinama be išsamios Lietuvos ir Lenkijos santykių analizės, tarp kurių diplomatinė įtampa išliko visą tarpukario laikotarpį. Autorius stengiasi atskleisti tiek viešąjį, tiek užkulisinį diplomatijos paveikslą, nuolatinę įtampą ties demarkacine linija, kuri skyrė Vilniaus kraštą nuo Lietuvos, nesėkmingus diplomatinis bandymus „normalizuoti“ padėtį, pastangas sukurti alternatyvius Lietuvos valstybės administracinius modelius kliaunantis didžiųjų valstybių diplomatine pagalba. Galiausiai aptariamas Lenkijos ultimatas Lietuvai, įteiktas nujaučiant artėjantį karą, ir vis stiprėjantis diplomatinis spaudimas atsisakyti Vilniaus kaip Lietuvos sostinės (skyrius „Netradicinės diplomatijos atvejais. Varšuvos ultimatas Kaunui“, 245–301 p.).

Monografija užbaigiama skyriumi apie neišvengiamo karinio susidūrimo išvakarės („Karo preliudija. Europa ir Lietuva“, 301–499 p.), kai diplomatai desperatiškai vis dar stengėsi stabilizuoti ir normalizuoti Europos šalių santykius iki visoms pusėms pakenčiamo lygio. Tačiau prieš prasidedant karui vis daugiau sutarčių buvo sulaužyta, tapo bevertės.

Nors diplomatija Antrojo pasaulinio karo išvakarėse buvo nesėkminga, A. Kasparavičius parodo, kad ši sritis turi būti analizuojama nuolat ir iš naujo, siekiant užkirsti kelią naujoms karinėms eskalacijoms šiais laikais. Istorijos tyrimai negali duoti aiškių ir nekvėstionuojamų atsakymų į fundamentalius istorinius klausimus, tačiau veikimo modeliai iš esmės išlieka panašūs. Todėl tik nagrinėjant praeities diplomatinis santykius tiek tarp didžiųjų, tiek tarp mažųjų valstybių, galima išvengti tuomet padarytų klaidų, ir mūsų dienų geopolitiniame pasaulyje mėginti valstybių santykius konstruoti nauju pagrindu.

Arnoldas Kazimieras
(Lietuvos istorijos institutas)